

ANTRINIO (RECIDYVINIO) NUSIKALSTAMUMO PREVENCIJOS VEIKSMINGUMO PRIELAIDOS

Dr. Gitana Jurgelaitienė

Lietuvos teisės universitetas, Teisės fakultetas, Kriminologijos katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 271 46 18
Elektroninis paštas gj@ltu.lt

Pateikta 2002 m. lapkričio 22 d.

Parengta spausdinti 2002 m. gruodžio 2 d.

Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Administracinės teisės katedros docentas dr. Algimantas Urmonas ir šio fakulteto Kriminologijos katedros lektorius dr. Alfredas Kiškis

S a n t r a u k a

Atlikti antrinio (recidyvinio) nusikalstamumo kiekybinių ir kokybinių rodiklių ir recidyvisto asmenybės kriminologinę analizę, antrinio nusikalstamumo ilgalaikį statistinį kriminologinį tyrimą ir numatyti, sukurti ir sėkmingai vykdyti prevenciją neįmanoma neturint išsamios, visaapimančios informacijos apie patį objektą – antrinį (recidyvinį) nusikalstamumą. Tik įvertinus visą kompleksą informacijos apie antrinį nusikalstamumą galima imtis spręsti tolesnius su šia nusikalstamumo rūšimi susijusius klausimus, tai yra numatyti jo raidą, kurti ir įgyvendinti prevencijos priemonės, koordinuoti įvairių subjektų prevencinę veiklą bei spręsti kitas problemas, susijusias su antriniu nusikalstamumu. Taigi nusikalstamumo, įskaitant ir antrinį, veiksmingos prevencijos pirminė ir būtina sąlyga bei prevencijos veiksmingumo pirminė prielaida – gerai pažinti prevencinio poveikio objektą.

Visapusiškai išanalizavus turimos Lietuvos oficialios statistinės informacijos apie antrinį nusikalstamumą būklę¹, galima daryti pirminę išvadą (kuri paskatino šį klausimą nagrinėti išsamiau), kad įvairūs valstybinės antrinio nusikalstamumo statistikos duomenys yra skurdūs ir neretai prieštarauja vieni kitiems. Duomenys apie nusikaltimų recidyvą labai ribotai siejami su kita informacine kriminologine medžiaga. Pavyzdžiui, analizuojant šiuolaikinį nusikalstamumą Lietuvoje, galima teigti, kad vyksta akivaizdus recidyvinio, organizuoto ir profesionalaus nusikalstamumo apraiškų susilieėjimas, jų integracija į vieną visumą. Stiprėja recidyvinio ir nepilnamečių nusikalstamumo rūšių tarpusavio sąsajos, todėl svarbi tampa informacija, kokią grupinių nusikaltimų ir organizuotų grupių lyginamąją dalį sudaro recidyvistai.

Be to, egzistuoja dar viena metodologiniu požiūriu labai svarbi problema, kurią mokslininkas V. Justickis įvardija kaip „būtinybę atsisakyti pagrindinio informacijos šaltinio (tai yra oficialios kriminalinės statistikos) koncepcijos“ [1, p. 305]. Viktimologiniai ir kiti latentinio nusikalstamumo tyrimai paneigė ilgai vyravusį įsitikinimą, kad egzistuoja vienintelis tikras duomenų apie nusikalstamumo būklę šaltinis – oficialioji baudžiamoji statistika [2, p. 144]. Tikroji nusikalstamumo, įskaitant ir antrinį, būklė gali būti išaiškinama tik panaudojant visą apie reiškinį sukauptą informaciją, todėl pagrįstos antrinio nusikalstamumo rodiklių krimi-

---

¹ Pagrindiniai antrinio nusikalstamumo rodiklių kriminologinės analizės informacijos šaltiniai buvo nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje informacinės sistemos duomenys: Vidaus reikalų ministerijos Informatikos ir ryšių departamento ataskaitos (statistinės atskaitomybės formos), įvairios Kalėjimų departamento ataskaitos, Policijos departamento ir atskirų jo tarnybų statistinės ataskaitos bei Nacionalinės teismų administracijos statistikos duomenys.

nologinės analizės, paremtos tik oficialios valstybės statistikos duomenimis, klausimas yra problemiškas.

Norėčiau atkreipti dėmesį į dabartinei Lietuvai vieną aktualiausių ir reikšmingiausių antrinio nusikalstamumo veiksmingos prevencijos būtinų sąlygų: tik kokybiškas aprūpinimas informacija leidžia vykdyti antrinio nusikalstamumo prevenciją. Apskritai aprūpinimas informacija yra bet kurios veiklos rūšies būtina sėkmingo funkcionavimo sąlyga, įskaitant ir antrinio nusikalstamumo prevenciją.

Nusikaltimų prevencija, kaip ir kitos veiklos rūšys, – procesas, kurio viena iš stadijų yra socialinė informacija. Pastarosios sudėtinė dalis yra kriminologinė ir baudžiamoji–teisinė informacija. Valstybės institucijų, įskaitant ir teisėsaugos, prevencinės veiklos funkcionavimo efektyvumą lemia šioje srityje naudojamos informacijos turinys, mastas, išsamumas bei objektyvumas.

Tačiau nusikalstamumo prevencijoje naudojama ne tik specialioji informacija (baudžiamoji–teisinė ir kriminologinė statistika), bet ir politinė bei socialinė–ekonominė, nusakančios ekonominius visuomenės santykius, socialinė–demografinė ir t. t. Neturint tokio pobūdžio įvairiapusės socialinės informacijos apie visuomenėje vykstančius procesus, neįmanoma rengti politinių, ekonominių, teisinių ir valdymo sprendimų dėl bendrųjų prevencijos krypčių bei socialinio–prevencinio priemonių poveikio, nukreipto į nusikalstamumui įtaką darančius veiksnius. Ši nuostata taikytina ir antrinio nusikalstamumo prevencijos planavimo ir įgyvendinimo aprūpinimui informacija.

Tiriant antrinį nusikalstamumą numatoma naudoti socialinę informaciją, nulemtą šios nusikalstamumo rūšies priežasčių specifikos. Šiuo požiūriu svarbią informacinę reikšmę nustatant nusikaltimų recidyvo prevencijos priemones turi socialinė–demografinė kriminalinė bausmę atliekančių ir ją atlikusių asmenų bei tokių duomenų palyginimo su visos šalies gyventojų socialiniais–demografiniais duomenimis analizė. Taigi gyventojų ir nuteistųjų amžiaus rodiklių palyginimas leistų kryptingiau kurti socialines–prevencines priemones konkrečioms laisvės atėmimo bausmę atlikusių asmenų grupėms. Šiuolaikinio antrinio nusikalstamumo „jaunėjimo“ tendencija sudaro prielaidas valstybei pabrėžti recidyvo prevencijos priemones, nukreiptas visų pirma į jaunos ir vidutinio amžiaus asmenis maždaug iki 36 metų, nes būtent jie sudaro padidėjusio kriminogeniškumo asmenų grupę. Remiantis tomis pačiomis nuostatomis gana svarbi yra nuteistųjų socialinių ryšių analizė. Apie 40 proc. iš laisvės atėmimo vietų išėjusiųjų yra asmenys, kurie neturi būsto, o jų socialiniai ryšiai nutrūkę. Maždaug 8 proc. visų nuteistųjų atlikdami laisvės atėmimo bausmę praranda socialinius ryšius [3]. Tokių duomenų analizė lemia labai apgalvotos politikos, pavyzdžiui, antikriminogeninio veiksnio, taikytino stiprinant socialinius nuteistųjų ryšius, formavimą.

Neturint socialinio–informacinio pobūdžio informacijos, būtinos antrinio nusikalstamumo prevencijai vykdyti, neįmanoma sėkmingai vykdyti nei bendrosios (socialinės), nei specialiosios (individualiosios) recidyvinio nusikalstamumo prevencijos. Svarbiausią vaidmenį nurodytoje veikloje atlieka kriminologinė ir baudžiamoji–teisinė statistika.

Tradiciskai pagrindinis antrinį nusikalstamumą apibūdinančių duomenų šaltinis yra baudžiamoji statistika. Palyginti su kitomis socialinės statistikos rūšimis, baudžiamoji teisinė informacija apie tiriamą nusikalstamumo rūšį pasižymi keletu ypatumų.

Esminis ypatumas yra baudžiamosios statistikos objekto sudėtingumas, jo ribų netikslumas ir neapibrėžtumas, o tai sukelia tam tikrų objekto pažinimo sunkumų. Recidyvinis nusikalstamumas – vienas sudėtingiausių reiškinių ne tik pagal savo priežastis ir prigimtį, bet ir pagal pažinimo metodus, apie jį gautos informacijos patikrinimo būdus ir pan. Baudžiamoji teisinė statistika, įgyvendinama Teisingumo ir Vidaus reikalų ministerijų, turi atspindėti padarytus nusikaltimus, teismų skirtų kriminalinių bausmių rūšį ir dydį, nuteistųjų sudėtį pagal socialinę priklausomybę, lytį, amžių, užimtumą ir sveikatos būklę. Šiuo metu Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos Statistikos skyriuje sudaroma daug įvairių statistinių ataskaitų apie nusikaltimus ir juos padariusius asmenis, Nacionalinėje teismų administracijoje fiksuojama informacija apie teismų skirtas bausmes. Apibendrinus visas svarbiausias ataskaitas, kuriose nurodyti pagrindiniai antrinio nusikalstamumo rodikliai, būtų galima teigti, kad duomenys apie nusikaltimus padariusius asmenis nėra išsamūs. Antrinio

nusikalstamumo prevencijos kryptingo planavimo ir įgyvendinimo požiūriu trūksta kriminologinės statistikos.

Nors kriminologinė statistika dažniausiai remiasi vyraujančia baudžiamąja–teisine statistika, ji yra platesnė pagal registruojamų nusikaltimų ir nusikaltėlių masyvą. Ji jungia užregistruotų nusikaltimų skaičių ir bendrą išaiškintų nusikaltimus padariusių asmenų skaičių, tai yra apima duomenis ir apie neišaiškintus nusikaltimus. Išaiškintų nusikaltėlių skaičių sudaro ne tik asmenys, kurių baudžiamosios bylos pasiekė teismą, bet ir asmenys, atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės. Išaiškintų nusikaltimus padariusių asmenų duomenys labai skiriasi nuo kriminaline bausme nuteistų asmenų skaičiaus. Pavyzdžiui, Lietuvoje 1999 metais iš viso buvo išaiškinta 25160 asmenų, padariusių nusikaltimus, o nuteisti buvo tik 19672 asmenys [4].

Pasitelkus kriminologinę statistiką galima ištirti kur kas didesnę informacijos apie nusikalstamumą ir nusikaltimus įvairovę, jų ryšį su kitais socialiniais reiškiniais ir procesais (pavyzdžiui, su šalies demografinė situacija, gyventojų migracija, ir t. t.), atskleisti tam tikrus kokybinių charakteristikų dėsningumus, pagrindines tam tikro nusikalstamumo raidos laikotarpio tendencijas. Kriminologinės statistikos pagrindu nusikalstamumas analizuojamas kaip socialinis reiškinys, t. y. kaip socialinės aplinkos produktas ir kaip reiškinys, kuriam būdingas sąlyginis savarankiškumas. Šiomis pirminėmis nuostatomis paremta (ar turėtų būti paremta) informacija apie antrinį nusikalstamumą ir recidyvistus.

Tačiau ir čia neapsieinama be tam tikrų ypatumų ir savitumų. Visų pirma būtina atsižvelgti į nusikaltimų recidyvo sampratų esminius skirtumus baudžiamajoje teisėje ir kriminologijoje. Baudžiamajoje teisėje nusikaltimų recidyvas yra tada, kai už tyčinį nusikaltimą jau teistas asmuo, jeigu teistumas už jį neišnykęs ar nepanaikintas įstatymų nustatyta tvarka, vėl padaro vieną ar daugiau tyčinių nusikaltimų [5]. Kriminologinis recidyvas dažniausiai aiškinamas kaip pakartotinis arba daugkartinis nusikaltimų padarymas, nepaisant teismo nuteisimo už jų padarymą, bausmės paskyrimo ir atlikimo, laiko tarpo, praėjusio po pirmojo ir vėlesnio nusikaltimų, kitų faktinių ir teisinių aplinkybių [6, p. 246]. Ši samprata iš esmės apima visus nusikaltimų pakartotinum atvejus. Toks kriminologinis nusikaltimų recidyvo aiškinimas daug platesnis nei baudžiamasis teisinis recidyvas. Čia esminę, struktūrinę recidyvo sampratos reikšmę įgauna pakartotinis nusikaltimo padarymo faktas, nepriklausantis nuo vėlesnių padarinių (baudžiamojo persekiojimo pradėjimo arba nutraukimo, bausmės skyrimo arba ją pakeičiančios baudžiamojo, administracinio bei visuomeninio poveikio priemonės taikymo ir t. t.). Be to, be šių formaliųjų recidyvo požymių, kriminologijos mokslui ir prevencijos praktikai reikšmingas kokybinis kriminologinio nusikaltimų recidyvo sampratos požymis. Tai nusikaltimų bei juos padariusių asmenų charakteristikos, liudijančios apie tam tikras nusikaltusio asmens elgesio tendencijas. Be abejo, šis požymis iš esmės patikslina kriminologinio nusikaltimų recidyvo sampratą, o individualiosios prevencijos priemonių taikymo tokios kategorijos asmenims požiūriu garantuoja tam tikrą funkcinę paskirtį. Nustačius šį recidyvo požymį bus galima tiksliau atsakyti į antrinio nusikalstamumo prevencijos keliamus klausimus: kas paskatino asmenį nusikalsti, ar adekvati ir teisinga buvo visuomenės ir valstybės reakcija į veiką, ar efektyvi buvo bausmė, ar veiksminga buvo resocializacija atlikus bausmę, kokios reikalingos priemonės tam, kad asmuo nenusikalstų pakartotinai?

Taigi reikia pripažinti, kad statistikos duomenys apie nusikaltimų recidyvą ir jo subjektus kriminologinio ir baudžiamajo–teisinio tyrimo požiūriu skirtingi ir labai riboti. Šiuo aspektu būtina pabrėžti didelę praktinę ir mokslinę iš pataisos įstaigų išėjusių ir policijos profilaktinėse įskaitose esančių asmenų bei šių asmenų kategorijų pakartotinio nuteisimo laisvės atėmimo bausme už naujai padarytą nusikaltimą statistinės apskaitos reikšmę. Deja, pastarasis rodiklis visapusiškai neatsispindi Nacionalinės teismų administracijos statistinėse ataskaitose apie teismų praktiką. Tikslios tokio pobūdžio informacijos nebuvimas neleidžia visapusiškai įvertinti pataisos įstaigų veiklos, auklėjamųjų ir prevencinių priemonių taikymo nuteistiesiems efektyvumo, šių priemonių veiksmingumo postpenitenciniu laikotarpiu, be to, atlikti iš pataisos įstaigų išėjusių asmenų recidyvinio nusikalstamumo analizę tampa sudėtinga.

Rengiant antrinio nusikalstamumo prevencijos priemones, atliekant jo analizę ir prognozę, socialinės statistinės informacijos ar baudžiamosios–teisinės bei kriminologinės infor-

macijos nepakanka. Nusikaltimų recidyvo prevencijos priemonės visų pirma turi būti nukreiptos ne į kriminalinę bausmę atlikusius recidyvistus, o į visą bausmę atlikusių asmenų kontingentą. Šiuo atveju daugiausia dėmesio reikėtų skirti asmenims, atlikusiems laisvės atėmimo bausmę ir išėjusiems iš bausmės atlikimo vietų, nes laisvės atėmimo taikymas susijęs su izoliacija nuo visuomenės, laisvės apribojimu ir atotrūkiu nuo įprastų gyvenimo sąlygų. Be to, recidyvinis nusikalstamumas yra penitencinės prigimties, tai yra jį iš esmės sudaro nusikaltimai, padaromi asmenų, atliekančių ar atlikusių laisvės atėmimo bausmę¹. Būtina rūpintis postpenitencine apskaita, kuri kartu su kita statistine informacija būtų pagrindas rengti ir įgyvendinti įvairias valstybines antrinio nusikalstamumo prevencijos programas.

Įdomu, kad vieni pirmųjų bandymų tvarkyti „civilizuotą“ bausmę atlikusių asmenų raštišką apskaitą siejami net su XVII amžiumi, kai to meto baudžiamuosiuose įstatymuose iš laisvės atėmimo vietų išėjusiems asmenims buvo numatyta išduoti specialius raštus, patvirtinančius kriminalinės bausmės atlikimo faktą. Iki tol šiuo tikslu buvo naudojami įspaudai nusikaltėlių kūnuose [7, p. 223–224]. Kasmet iš laisvės atėmimo bausmės atlikimo vietų išeina daug visiškai ar iš dalies bausmę atlikusių nuteistųjų. Būtina, kad jiems valstybės ir visuomenės, valdžios ir valdymo institucijos bei visuomeninės organizacijos skirtų daugiau dėmesio. Bendri statistikos duomenys apie tokių asmenų skaičių leidžia apibrėžti sąlygiškai stabilias valstybines antrinio nusikalstamumo prevencijos programas, skirtas postpenitenciniam laikotarpiui. Tačiau bendrieji kiekybiniai duomenys reikalauja atitinkamų kokybinių rodiklių, kurių pagrindu galima diferencijuoti prevencinę veiklą atsižvelgiant į atskiras iš laisvės atėmimo vietų išėjusių asmenų kategorijas, pavyzdžiui, asmenis, neturinčius nuolatinės gyvenamosios vietos, neįgaliuosius, ligonius ir t. t.

Bausmę atlikusių asmenų kontingentas sveikatos požiūriu labai įvairus savo socialine padėtimi. Pavyzdžiui, vadovaujantis sveikatos būklės kriterijumi, tikrai ne visi šie asmenys yra sveiki tiek bendru medicinos, tiek psichiniu požiūriu. Lietuvos kalėjimuose 1994 m. buvo 5,1 karto daugiau žmonių, turinčių intelekto sutrikimų, nei bendroje populiacijoje ir 12,8 karto daugiau buvo žmonių, nepakankamai psichiškai stabilių [8]. Be to, Lietuvoje yra daug tuberkuloze sergančių asmenų. Remiantis Lietuvos tuberkulozės registro duomenimis, 1999 m. buvo žinoma 3016 sirgimo aktyvia tuberkulozės forma atvejų (tačiau negalima pamiršti didelio šios ligos latentškumo) [9]. Ši problema, Lietuvoje jau tapusi socialine, neaplenkė ir laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų. Be to, Kalėjimų departamento 1999 metų statistinėse analitinėse ataskaitose minimi asmenys, sergantys narkomanija (1057 asmenys; tai – 8,73 proc. visų laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų), alkoholizmu (986 asmenys; tai – atitinkamai 8,14 proc.), neįgalieji (222 asmenys; atitinkamai – 1,83 proc.) ir 2455 (20,28 proc.) asmenys, pasižymintys psichikos anomalijomis [10].

Pateikti duomenys kelia tam tikrą nerimą dėl to, kad visuomenė, valstybė ir jos socialiniai institutai socialine ir teisine prasme nepasiruošę spręsti visapusiškos pagalbos teikimo minėtų kategorijų asmenims klausimo. Laisvės atėmimo bausmę atlikusių asmenų kategorijų sąrašą galima būtų tęsti, tačiau visas minėtas asmenų kategorijas išskirti į savarankiškas kategorijas praktiškai neįmanoma, nes dalis bausmę atlikusių asmenų gali vienu metu turėti kelis požymius (pavyzdžiui, gali sirgti tuberkuloze ir neturėti nuolatinės gyvenamosios vietos). Matyt, numatant antrinio nusikalstamumo prevencijos sistemą turi išsiskirti tam tikras svarbiausias požymis, apibūdinantis vieną ar kitą grupę (pavyzdžiui, vartojantys narkotikus arba tuberkuloze sergantys asmenys), kuris taps konkrečių socialinių–prevencinių priemonių pagrindu.

Šiuo metu veikiančioje Vidaus reikalų ministerijoje ir Kalėjimų departamento statistinėse ataskaitose fiksuojami duomenys, nusakantys kriminalinę bausmę atlikusių asmenų sudėtį pagal anksčiau įvykdytų nusikaltimų pobūdį, teistumų skaičių, amžių, šeiminių padėčių, sveikatos būklę, profesijos bei gyvenamojo būsto turėjimą, yra labai fragmentiški. Fragmentiška ir oficiali informacija apie asmenis, kuriems būtina neatidėliotina socialinė bei medicinos pagalba (apie I ir II grupės invalidus, tuberkuloze sergančius asmenis, asmenis, sergančius alkoholizmu, narkomanija, toksikomanija, ir t. t.). Nurodyti duomenys reikalingi ne tik

¹ Apie 40 proc. laisvės atėmimo bausmę atlikusių asmenų padaro naujus nusikaltimus (rodiklis svyruoja 10 proc.).

teisėsaugos institucijoms, bet ir atitinkamoms žinyboms, tokiems asmenims operatyviai teikiančioms socialinę paramą. Šią svarbios socialinės informacijos spragą galima tik iš dalies užpildyti laisvės atėmimo bausmę vykdančių institucijų renkama statistikos duomenimis apie įvairiose pataisos įstaigose esančių nuteistųjų sudėtį. Iš tikrųjų pataisos įstaigų statistinėse ataskaitose pateikiami duomenys apie šiose įstaigose laikomų asmenų socialinę–demografinę sudėtį, jų išsilavinimą, sveikatos būklę, taip pat ir kriminalinio pobūdžio (apie ankstesnę nusikalstamą veiklą) informacija. Tačiau ji nėra išsami, todėl jau dabar turi būti ruošiamos naujos formos statistinė informacija apie kriminalinę bausmę atlikusius asmenis.

Antrinio nusikalstamumo prevencijos požiūriu būtina rūpintis darbingų bausmę atlikusių asmenų apskaita, nes jie sudaro šalies darbo išteklių dalį. Tokia apskaita, šalyje esant sudėtingai nedarbo problemai, turi svarbią socialinę reikšmę.

Taigi postpenitencinio pobūdžio statistinė informacija (socialinė–ekonominė, teisinė, kultūrinė–auklėjamoji, demografinė, medicinos ir t. t.) apie kriminalinę bausmę atlikusius asmenis itin svarbi rengiant prevencines priemones, nukreiptas į antrinio nusikalstamumo prevenciją. Ji leidžia daug tiksliau projektuoti socialinę pagalbą skirtingoms bausmę atlikusių asmenų kategorijoms atsižvelgiant į kriminogeniškumo požiūriu pažeidžiamiausius jų tipinius požymius.

Jau buvo minėta, kad planuojamų prevencinių priemonių pagrįstumas ir efektyvumas tiesiogiai priklauso nuo gaunamos informacijos apie recidyvą išsamumo ir patikimumo. Organizuojant antrinio nusikalstamumo analizę visų pirma reikėtų apibrėžti tokiai analizei reikalingos informacijos sąrašą, įskaitant ir būtina informaciją, reikalingą planuojant. Be to, gaunamai informacijai keliami tokie reikalavimai: gretinami, lyginami rodikliai turi būti giminingi ir vienareikšmiai. Jų nesilaikymas gali lemti neteisingas išvadas, taip pat sukurtų priemonių neefektyvumą, kurios nepadarytų jokie teigiamo poveikio antrinio nusikalstamumo būklei. Minėtų informacijai keliamų reikalavimų vykdymas, manau, turės esminės įtakos nustatant bendrą nusikaltimų recidyvo sampratą. Bendros nusikaltimų recidyvo apskaitos būtinumą lemia dar ir ta aplinkybė, kad antrinio nusikalstamumo analizė, kaip jau minėjau, atliekama nevienarūšės vidaus reikalų institucijų, teismų, pataisos įstaigų statistinės atskaitomybės pagrindu, kurių duomenys neretai būna prieštaringi.

Nusikaltimų recidyvo prevencijos priemonės labiausiai remiasi jo kriminologine analize, todėl tikslinga panagrinėti svarbiausius šios analizės metodus. Svarbų vaidmenį rengiant antrinio nusikalstamumo prevencijos priemones turi jo teritorinio paplitimo analizė, pavyzdžiui, tokio rodiklio palyginimas pagal atskirus šalies regionus, rajonus ir miestus. Šiuo atveju turi būti atsižvelgiama į teritorinių vienetų demografinių, socialinių–ekonominių ir kitų charakteristikų rodiklius. Atliekant kriminologinę analizę atsižvelgiama ir į padaromų nusikaltimų intensyvumą (dažnumą), apibūdinamą laiko tarpu nuo bausmės atlikimo iki naujo nusikaltimo padarymo, recidyvo kartotinumą (teistumų skaičių), padarytų nusikaltimų sunkumą, jų organizuotumo lygį ir kai kuriuos kitus rodiklius [11, p. 86].

Apie recidyvo intensyvumą galima spręsti iš asmenų, kurie padarė nusikaltimus per pirmuosius metus po išėjimo į laisvę, skaičiaus. Tai, kad minėtu laikotarpiu daug asmenų padarė nusikaltimus, liudija ne tik žemą paskirtos ir įvykdytos kriminalinės bausmės efektyvumą, bet ir neveiksmingą postpenitencinio laikotarpio prevencinį darbą, bausmę atlikusiems asmenims reikalingos socialinės pagalbos nesuteikimą.

Atliekant antrinio nusikalstamumo kriminologinę analizę svarbus ir nusikaltimų recidyvo kartotinumumas, tai yra informacija apie asmenis, anksčiau padariusius nusikaltimus du ar daugiau kartų, taip pat nuteistuosius, turinčius praeityje vieną, du, tris ar daugiau nepanaikintus ir neišnykusius teistumus. Teisės požiūriu asmenų, kurių teistumas neišnykęs ir nepanaikintas įstatymo nustatyta tvarka, apskaita yra teisingesnė, nes iš oficialios socialinės kontrolės srities eliminuoja didelę kategoriją asmenų, kuriems atlikus kriminalinę bausmę minėta kontrolės forma nebereikalinga. Kaip žinoma, pastaraisiais metais šiuolaikinio nusikalstamumo struktūroje vyksta neigiami kokybiniai pokyčiai. Ne išimtis ir antrinis nusikalstamumas. Šiuo požiūriu itin svarbūs tampa šie rodikliai: recidyvistų padaromų nusikaltimų dalis, kriminalinių grupių charakteristika, apibūdinanti vaidmenų pasiskirstymą darant nusikaltimus,

bendrininkavimo formas, grupės narių skaičių, grupės ryšių pobūdį, grupės funkcionavimo vieta ir sritis, duomenys apie recidyvistų daromų nusikaltimų tąsą, kitų asmenų įtraukimą į nusikalstamą veiklą. Būtina pabrėžti, kad dauguma nurodytų duomenų neatsispindi galiojančiose valstybėse statistinėse ataskaitose. Tokia informacija gali būti gaunama iš teismų nuosprendžių, teistumo pažymų, laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų asmenų bylų ir pan.

Taigi pagrindinė antrinio nusikalstamumo prevencijos informacinio aprūpinimo paskirtis yra kiek įmanoma objektyviau atspindėti prevencinio poveikio objektą – antrinį nusikalstamumą, tačiau tai nepaneigia informacijos ir apie prevencijos subjektą (subjektus) reikalingumo, tiksliau tariant, apie jo funkcionalumo ir koordinuotumo lygį, reikiamas pajėgas ir lėšas.

Nusikaltimų recidyvo apskaita yra vienas svarbiausių aprūpinimo informacija elementų, reikalinga rengiant įvairias socialines, kriminologines šios nusikalstamumo rūšies prevencijos priemones ir, svarbiausia, numatant recidyvą, planuojant kontrolę bei prevencinę veiklą, priimant valdymo sprendimus, organizuojant atitinkamų valstybinių institucijų kryptingą veiklą. Aprūpinimo informacija šioje srityje trūkumai ir spragos lemia visų subjektų, vykdančių antrinio nusikalstamumo prevenciją, įvairiose socialinėse srityse daromas veiklos klaidas.

Išvados

Remiantis atlikta kriminologine informacinės sistemos apie antrinį nusikalstamumą analize, numatoma viena esminių prevencijos krypčių: iš esmės tobulinti oficialios informacijos apie antrinį nusikalstamumą fiksavimą, nuo kurios tiesiogiai priklauso visos sudėtingos prevencijos sistemos veikimo veiksmingumas.

Antrinio nusikalstamumo prevencijos veikmingumo požiūriu ypač svarbi trijų lygių informacija: *socialinė* (socialinė–ekonominė, socialinė–demografinė, socialinė–kultūrinė); *specialioji socialinė* (postpenitencinė), apibūdinanti bausmę atlikusius asmenis (lytį, amžių, sveikatos būklę, profesinę patirtį, gyvenamojo būsto turėjimą ir t. t.); *baudžiamoji teisinė ir kriminologinė* (ankstesnė nusikalstama veikla, padarytų nusikaltimų pobūdis ir t. t.).

Šiuo metu specialioji socialinė (postpenitencinio laikotarpio) informacija praktiškai neegzistuoja, todėl ją būtina sukurti ir įtraukti į valstybės nusikalstamumo statistikos duomenis. Be to, reikia tobulinti ir kriminologinę informaciją apie recidyvą.

LITERATŪRA

1. **Justickis V.** Požiūrio į santykį tarp nusikalstamumo ir jį atspindinčių duomenų pasikeitimas// Nusikalstamumas ir kriminalinė justicija: mokslo programos baigiamoji ataskaita. – Vilnius, 1997. II knyga.
2. **Schneider G. J.** Kriminologija (r. k.). – Moscow, 1994.
3. **Lietuvos Respublikos** Vyriausybės 1999 m. spalio 25 d. nutarimas Nr. 1179 „Dėl nuteistų ir grįžusių iš kardo kalinių vietų, pataisos darbų ir socialinės bei psichologinės rehabilitacijos įstaigų asmenų socialinės adaptacijos“. 2001–2004 metų programa. Valstybės žinios. 1999. Nr. 91.
4. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras// www.nplc.lt/stat/atas/
5. **Lietuvos Respublikos** baudžiamasis kodeksas. Patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VII-1968.
6. **Papinskij H. E.** Should Recidivism Rates be Controlled? Crime control strategies. Introduction to the study of Crime. – New York, 1980.
7. Памятники русского права. – Москва, 1959. Вып. 5.
8. Lietuvos gyventojų sveikata ir sveikatos apsaugos įstaigų veikla. – Vilnius, 1995.
9. Lietuvos gyventojų sveikata ir sveikatos apsaugos įstaigų veikla. – Vilnius, 2000.
10. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras// www.nplc.lt/stat/atas/

Effectual Preconditions of the Prevention of the Secondary (Recidivism) Crime

Dr. Gitana Jurgelaitienė

Law University of Lithuania

SUMMARY

One of the main preconditions of the effective prevention of crimes, committed by persons who previously committed a crime, is a full and detailed official statistical reports, reliable sources of data and another sorts of information which reflects situation. There are a lot of problems closely connected with that sphere and accordingly some ways to improve it in Lithuania.

The informative supply of recidivism prevention has to contain three levels of information: social information (social, economical, population statistics, culture); special social information about an ex-prisoners social adaptation in society (by sex, by age, able-bodied persons, state of health, economic conditions, financial position, living space and other); criminal law and criminology information (primary crime, punishment, characteristic of crime committers and convicted persons). Three levels of information like a system are necessary for effectual secondary crime prevention. At this moment in Lithuania there is no system of information about an ex-prisoners adaptation in society and their further crime prevention.